

Skogsbeitets konge, 100% naturlig og menneskets respektfulle hånd

Om industrialiseringen av iberisk svinekjøtt og kulturelle konfigureringer av grisen og eikeskogsbeitene i sørvestlige Spania

The King of the Forest Pasture, 100% Natural, and the Respectful Hand of the Human

On the industrialisation of Iberian pork and the cultural configurations of the pig and the oak grove pastures in South-Western Spain

Jan Ketil Simonsen

Førsteamanuensis, Institutt for sosialantropologi, NTNU.

Jan Ketil Simonsen er Dr. Polit. fra Universitetet i Oslo (2000). Han har gjort feltarbeid i urbane Zambia om kulturell reproduksjon og endring blant migranter fra rurale områder. Hans faglige interesser er ritualstudier, slektskapsstudier, migrasjonsstudier og visuell antropologi. For tiden leder han et etnografisk filmprosjekt om spekematproduksjon i Extremadura, Spania.

jan.ketil.simonsen@ntnu.no

Sammendrag

Artikkelen er en kritisk lesning av tekster og bilder på internett av griser av den såkalte iberiske rasen som beiter i eikeskogene i Spania. Den iberiske svinekjøttindustrien har vokst raskt siden århundreskiftet, og den høyeste kvaliteten av skinker spekes fra griser som fetes opp på eikenøtter i skogen i minst i to måneder før de slaktes. Veksten i næringen sammenfalt med utviklingen av World Wide Web 2.0, og spekeindustriens interesser preger fortellingene om skogsbeitene på nettet. I tekst og bilder fremstilles beitemarkene som den iberiske grisens opprinnelige og naturlige habitat, og relasjonen mellom grisen og eika, mediert gjennom nøttene, fremmes som den dominerende relasjonen i beitet. Følgelig settes mange andre arter og mangfoldet av relasjoner som konstituerer skogsbeitene til side eller utenfor fortellingene. Den kritiske lesningen er gjort fra en flerartsantropologi og bekrefter enkelte fellestrekk ved fortellinger om domestisering og menneskelig utvikling som antroposentrisme og jordbruk som vendepunkt. I artiklene argumenteres det imidlertid for at fortellingene om skogsbeitene representere en spesifikk konfigurering av mennesket som naturens mester. Menneskene forestilles som voktere av naturlige arter og som foredlere av naturlige prosesser. Som foredlere av naturlige prosesser skaper de økologisk bærekraftig vekst for alle arter, nærmest som en skogsbeitenes «usynlig hånd». I tillegg viser artikkelen fra et historisk perspektiv at artenes relative posisjon i det sosiøkologiske systemet skogsbeitene utgjør, endrer seg kontinuerlig over tid og at grisens signifikante posisjon i dag er nyvunnen og unik.

Nøkkelord

Domestisering, visuell antropologi, internett, *dehesa*, *jamón ibérico de bellota*, *Extremadura*

Abstract

This article is a critical reading of texts and images on the internet about pasturing pigs in the oak grove forests in South-Western Spain. The Iberian pork industry has grown rapidly since the turn of the century, and the highest quality of ham is made from pigs fattened on acorns in the woodland pastures, at least for two months before slaughtering. The growth of the industry coincided with the development of World Wide Web 2.0. The interests of the

industry characterize the narratives of the woodland pastures on the net, which portrays the pastures as the Iberian pig's primordial habitat and foreground the relationship between the pig and the oak, mediated through the acorns, as the dominant relation of the woodland pastures. Consequently, other species and the multitude of relations that constitute the pastures are marginalized in the narratives. The critical reading is done from the perspective of multi-species anthropology and confirms common features of narratives of domestications and development, such as anthropocentrism and agriculture as turning point. In the article it is argued, however, that the narratives of the woodland pastures represent a particular configuration of humans as masters of nature, portraying them as guardians, enablers and improvers of natural species and processes, managing the ecology and sustainability of the pastures with an "invisible hand". Moreover, a historical perspective on the woodland pastures shows that the relative position of the different species in the socio-ecological system changes over time, and that the current position of the pig is recent and unique.

Keywords

Domestication, visual anthropology, internet, woodland pastures, Iberian ham, Extremadura

Hver tomme av dyrkbar mark rundt Middelhavet, hevder biologen Jacques Blondel (2006), er formet og omformet mange ganger av menneskene. Tilblivelsen, kontinuiteten og transformasjoner av ulike landskapstyper og sammensetningen av dyra og plantene som lever og gror der – historisk og i dag – kan ikke forstås uten å ta med i de faglige betraktningene skiftende politiske og økonomiske regimer. Ingen som har krysset de andalusiske slettene sør i Spania, som er et av de viktigste områdene for produksjon av olivenolje for verdensmarkedet i dag, kan ha unngått å legge merke til de snorrette radene med oliventrær som følger bølgene av åskammer som strekker seg så langt øye kan se. Reiser du fra Sevilla og nordover til Sierra Aracena og den autonome regionen Extremadura, kommer du inn i et annet landskap. Du kan skimte konturene av enorme terrasseringer i bratte åssider, som er ruiner etter tidligere tiders jordbrukspraksiser, før du kommer inn en savannelignende eller parklignende eikeskog opparbeidet gjennom generasjoner. Dette er et særegent landskap. Eike-trærne står relativt spredt. Bakken er ryddet for underskog og dekket med gress, urter og kløver. Eikeskogen er beitemarker for kuer, sauer, geiter, hester, esler og muldyr – og den såkalte iberiske grisen (*cerdo ibérico*).

Beitene i Extremadura ble etablert fra 1300-tallet og fremover som følge av den kristne gjenerobringen (*Reconquista*) av den iberiske halvøya fra maurerne, som erobret og kontrollerte området i perioden 711–1492 (Parsons, 1962; Álvarez, 2016). I dag dekker eikeskogsbeitene et område i sørvestlige Spania på 5 800 000 hektar (Joffre, Rambal, & Ratte, 1999), som til sammenligning er litt større enn Telemark, Buskerud og Oppland til sammen. I tillegg finnes det 500 000 hektar med samme type skogsbeite i Portugal hvor beitene kalles *montado* (Joffre m.fl. 1999). Samlet representerer eikeskogsbeitene i Spania og Portugal det største skogsbeiteområdet i Europa i dag (Clément, 2008).

På spansk betegnes beitene i eikeskogen som *dehesa*, bestående to lag, *vuelo*; et spredt tredekke og *suelo*; beitemark. Etymologisk er *dehesa* avledet av det latinske ordet *defensa* som betyr «forsvart», «inngjerdet», eller «beskyttet». *Dehesa* var opprinnelig en juridisk kategori for spesifikke bruksrettigheter til bestemte kategorier av land (Álvarez, 2016; Clément, 2008). I dag er den vanligste konnotasjonen av ordet det parklignende skogsbeite-landskapet av eikelunder, som også gjenspeiles i vitenskapelige definisjoner av *dehesa*, hvor eike-trær er et kriterium (Álvarez, 2016). *Dehesa* refererer også til det faktum at beitene er fysisk beskyttet med inngjerding; enten steingjerder som ble bygget for lang tid tilbake eller moderne nettinggjerder.

Skogsbeitene har blitt opparbeidet gjennom et sinnrikt skogsjordbrukssystem (*sistema agrosilvopastorale*) hvor inngjerdingene muliggjorde vekselbruk mellom korndyrking og beite. Menneskene tynnet skogen og fjernet kratt, og skapte en slett skogbunn av gress og

kløver der dyra kunne beite og som regenererte seg årlig og kontinuerlig gjennom hele beitesesongen (Parson, 1962; Pileninger, 2007). Beitene ble vekslet med dyrking av hvete, bygg, havre, rug og dyrefôr (fôrvikke) i en rotasjonssyklus på 3–7 år (Plieninger, 2007). Beitedyra gjødslet jorda som muliggjorde dyrking av korn, og pløying av jorda holdt krattskogen i sjakk slik at den ikke utkonkurrerte gresset og urten på skogbunnen. Gjerdet hindret dyra i å beite kornet før innhøstingen, men husdyra ble sluppet i åkrene etterpå for å beite halmen. Skogsjordbrukssystemet har bidratt til å skape et unikt økologisk system og biologisk mangfold med helt bestemte utvekslinger mellom artene (Díaz, 2009). Foruten husdyra lever også hjort, gaupe, rev, kaniner og harer i eikeskogen og i beitene. Det er også et rikt fugleliv med ulike stedegne falker og hauker, flere typer ørner og åtseletende gribber, samt rapphøns som det jaktes på.

Spenninger mellom korndyrking og husdyrhold er kompleks og går som en rød tråd gjennom skogsbeitenes historie hevder Parson (1962), og dette preger skjebnen til dyra som beiter der på dramatisk vis. I takt med urbanisering og industrialisering av Europa i forrige århundre ble husdyrholdet lagt om fra ekstensive former basert på beite, til intensive former basert på fôr fra ulike kornsorter og fôrplanter dyrket frem i intensivt jordbruk ved bruk av kunstgjødsel. Antall dyr som beitet i skogen gikk ned, og med det ble også de unike økologiske systemene og det biologiske mangfoldet skogsbeitene utgjorde, truet. Et nærliggende eksempel fra Norge vil være sæterenger hvor den rike floraen i enga reduseres når dyra ikke lenger settes ut på sommerbeite i fjellet. Sæterengene gror igjen av buskas og gress som utkonkurrerer mange av de andre artene.

I Spania er det en økende interesse fra myndigheter, bønder, forskere, naturvernere, matforedlingsindustrien og turistnæringen i å bevare skogsbeitene og det biologiske mangfoldet gjennom en allsidig, men økologisk bærekraftig og økonomisk lønnsom utnyttelse av skogens ressurser, og det er i denne sammenhengen den iberiske grisen spiller en rolle. En andel av den totale bestanden av iberiske griser fetes opp på eikenøtter i skogsbeitene, fra november til januar når nøttene er modne og faller til bakken, før de slaktes og spekes til den mest eksklusive skinka som lages i Spania, *jamón ibérico de bellota* (iberisk eikenøtt-skinke).¹ Hvorvidt det kommersielle husdyrholdet i skogsbeitene er forenelig med en bærekraftig utnyttelse av ressursene i skogen og en ivaretagelse av det biologiske mangfoldet er imidlertid usikkert (Plieninger, 2005, 2007; Barbera & Culotta, 2016).

Spekeindustrien basert på den iberiske grisen har særlig skutt fart fra århundreskiftet, etter at bestanden på 1980-tallet hadde blitt kritisk lav som følge av svinepest (Bech-Nielsen m fl., 1993; Arias & Sánchez-Vizcaíno, 2002) og omleggingen til intensiv kjøttproduksjon, som innebar at de lokale griseartene som var avhengige av beite ble skiftet ut med rasktvoksende raser avlet frem for intensiv kjøttproduksjon (Clar, 2010). Veksten i spekenæringen sammenfalt i tid med etableringen av World Wide Web 2.0 som muliggjorde brukergenerert innhold, etableringen av sosiale plattformer og omfattende bruk av fotografier og audiovisuelle opptak. For næringene og lokalsamfunnene i Extremadura har nettopp internett blitt den primære kanalen for å informere om griseholdet, om spekeprosessen og om skogsbeitene som turistdestinasjon. Et motiv som går igjen i blogger, på sosiale medier, på de lokale kommunenes (*ayuntamientos*) hjemmesider, på spekerienes hjemmesider og i turistreklamene er griser som gomler nøtter under eiketrær uten andre dyr og mennesker til stede i bildet. Skogsbeitet fremstilles som den iberiske grisens opprinnelige og naturlige habitat. Motivet er svært forskjellig fra tidligere fotografier av den iberiske grisen, hvor den

1. Populært kalles skinka *pata negra*, sorte ben, som refererer seg til at den har sorte kløver, i motsetning til industrirasene som har hvite kløver og som *serranoskinkene* er spekt av.

ofte ble portrettert sammen med mennesker. Ifølge Elena Diéguez, teknisk sekretær i foreningen for oppdrettere av den iberiske grisen (AECERIBER),² finnes det generelt få historiske fotografier og filmer av de lokale beitegrisene og griseholdet. Det eksisterer enkelte fotografier fra tidligere jordbruksmesser hvor det typiske motivet er en beitegris av abnorm størrelse som figurerer i et gruppebilde med eieren og besøkende på messa.

Selv om andre husdyr også beiter i skogen, figurerer disse i liten grad på bilder av skogsbeiter på nettet. Et søk jeg gjorde på Google.com (16.08.2018) på det spanske ordet for skogsbeitet, *dehesa*, viser tendensen. Søket ga til sammen 900 bilder. Halvparten av disse var fotografier av landskapet med eller uten dyr; den resterende halvparten var bilder av logoer, bygninger, restauranter, menyer, kart og lignende. 270 av de 450 fotografiene av landskapet, dvs. 60%, hadde griser som beitet i eikelunden som motiv. 126 av de 450 bildene (28%) hadde kun eiketrær som parklignende landskap som motiv. Antall fotografier i søket av andre husdyr på beitet fordelte seg på følgende måte: 36 bilder av storfe (8%), 8 bilder av sauer og 6 bilder av hester. I tillegg var det 4 bilder av vilt (gaupe, hjort, ekorn og gribber). Disse siste kategoriene av dyr utgjorde kun 4%. Grisens dominerende plass i bilder av skogsbeitet på nettet settes på spissen i tittelen på et blogginnlegg om skogsbeitet og griseholdet: «Den iberiske grisen, skogsbeitenes konge» (*El Cerdo Ibérico, rey de la dehesa*).³

World Wide Web versjon 2.0 er vår tids primære middel til å skape, utvikle og spre folkløse, hevder Blank og hans kolleger (se Blank 2009). Dersom vi forutsetter at fortellinger og kulturelle forestillinger organiserer praksis, og at internett i dag er det fremste mediet hvor kulturelle forestillinger skapes og spres, kan det være nyttig å undersøke skogsbeitets univers slik det fremkommer på nettet fra et antropologisk ståsted. Det er nettopp dette som er mitt anliggende i denne artikkelen.

Jeg skal undersøke og problematisere kulturelle konfigurasjoner og logikker om grisen på beitet i skogen slik det fremkommer i tekst og bilder på nettet, og slik det fremmes av sentrale aktører i næringen. Forutsatt at kulturelle forestillinger legger føringer på praksis og at målet for mange aktører i skogsbeiteområdet er å bevare skogsbeitenes biodiversitet, spekulerer jeg avslutningsvis om en er tjent med en digital folkløse som favoriserer enkelte arter og relasjoner, som grisen og eika, på bekostning av andre arter og relasjoner som konstituerer og regenerer det særegne landskapet og mangfoldet.

Jeg skal utforske skogsbeites univers på nettet fra et antropologisk perspektiv på domestisering og flerartsantropologi som Marianne Elisabeth Lien og hennes samarbeidspartnere har bidratt til å utvikle og vært eksponenter for i fagmiljøet i Norge (se Lien, 2007; Lien & Law, 2011; Lien, 2015). Spesielt forholder jeg meg til deres nyeste bidrag (Swanson, Lien og Ween, 2018), hvor de har en bred tilnærming til domestisering som praksis, kulturell forestilling, fortelling og historie, og hvor de utvider og problematiserer grensene for domestisering. Relevant for denne artikkelen er forfatterens perspektiv på domestisering som et metanarrativ om menneskelig fremgang og utvikling, gjenkjennelig i så vel populære fortellinger som vitenskapelige arbeider. I metanarrativet figurerer jordbruket som det store vendepunktet i menneskenes historie; gjennom domestisering av andre arter produserte menneskene et resursmessig overskudd som la grunnlaget for menneskelig vekst, utvikling og sivilisasjon (Lien, Swanson, & Ween, 2018, location 69). Fortellingene om domestisering aksentuerer og sementerer den grunnleggende begrepsmessige distinksjonen i «vestlig» kultur mellom «natur» og «kultur», men hvor grenser mellom dem er flytende, uskarpe og forhandlingsbare.

2. *Asociacion Española de Criadores de Ganado Porcino selecto ibérico Puro y tronco ibérico*. Intervju, foreningens hovedkontor i Zafra, 22. mars 2017.

3. <https://paisdequercusblog.com/2014/07/28/cerdo-iberico-rey-de-la-dehesa/> (Lastet ned 04.11.2019)

Forfatterne argumenterer for at kritiske tolkninger av fortellinger om dyr og om menneskelig utvikling og fremgang bidrar til å forstå hvordan folk klassifiserer og hierarkiserer ulike arter og den mening og agens de tillegger de ulike artene og relasjonene mellom dem. Gitt at kulturelle forestillinger legger føringer på praksis, er slike analyser viktige. Som et eksempel på en kritisk tolkning av en fortelling, analyserer forfatterne (Lien m.fl., 2018, location 154-204) det retoriske plottet i en episode i en TV-dokumentarfilmserie, *Mankind: The Story of All of Us*, med tittelen *The Birth of Farming* (Nutopia, 2012). En sentral visualisering av det første jordbruket er bilder av den menneskelige hånd som opparbeider jorden, sår, høster og rensker korn. Forfatterne skriver (location 204): «*Homo hands—with their opposable thumbs—are one of the traits assumed to make humans superior to other animals. We can grasp the world—both to make it and apprehend it—because we can physically manipulate objects with ease*». Menneskene holder sitt grep om og mestrer naturen, hvor «[a]nimals, plants, and landscapes are rendered passive, located outside the history of progress, at the mercy of human hand that conquers, transforms, utilizes or tames».

Jeg skal ut fra en kritisk lesning av fortellinger i tekst og bilder på nettet om den iberiske grisen og skogsbeitene argumentere for at fortellingene konstituerer en spesifikk konfigurasjon av tropen «den menneskelig hånd» og forestillingen om mennesket som naturens mester. Mennesket forestilles som beskytter, tilrettelegger og forbedrer av naturen og naturlige prosesser; en «menneskelig hånd som totalt respekterer det naturlige miljøet» som en blogger uttrykker seg (se nedenfor). Menneskets måte å domestisere den iberiske grisen er forstått som å respektere grisens opprinnelige og naturlige egenskaper og ved å etterligne og forbedre naturlige prosesser i skogen som grisens opprinnelige habitat: Menneskene rydder skogbunnen og beskærer eika som muliggjør beite og økt produksjon av nøtter. I fortellingene er det grisen og eika og relasjonen mellom dem mediert gjennom eikenøtta som settes i fokus; alle andre arter som eksisterer og virker der, inklusive menneskene, marginaliseres eller «kamoufleres». Mennesket er lite synlig i tekst og bilde; menneskenes hånd er, for å parfrasere Adam Smith om markedets rolle i produksjonen, nærmest som naturens og skogsbeitenes «usynlige hånd».

Videre hevder jeg at fortellingene på nettet kommuniserer noe *tidløst* over grisen på beite i skogen. Det er tidløst i den forstand at det parklignende skogsbeitet fremstilles som grisens opprinnelige habitat og grisen fremstilles som en ren, steddannet rase som har intakt spesielle egenskaper tilpasset livet i eikeskogen før den ble temmet. Det er også tidløst i den forstand at fortellingen sier fint lite om årstidene og produksjonssyklusene i griseholdet. Grisene er stort sett avbildet i det frodige vinterskogsbeitet med en overflod av nøtter. Dette kan gi inntrykk av at beitet er uten sesongvise variasjoner, og at det er dette som er grisenes tumleplass gjennom hele livsløpet. Jeg skal problematisere forestillingene om tidløshet ved å temporalisere skogsbeitet og ved å vise til sykliske prosesser i griseholdet. Jeg skal også problematisere grisens relative posisjon i skogsbeitet i et lengere historisk perspektiv. Menneskenes interesser og konflikter – økonomiske, politiske og juridiske – har gjennom historien fremmet enkelte arter og relasjoner i skogsbeitet på bekostning av andre. Det er kun i de siste to tiårene grisen har hatt en så privilegert plass og koblingen mellom gris og *dehesa* har vært så sterk.

Materialet som artikkelen baserer seg på, er hentet fra undersøkelser på nettet og feltarbeid i Tentudia, som er en gammel administrativ enhet (*comarca*) i Badajozprovinsen i Extremadura og et kjerneområde for oppdrett og speking av den iberiske grisen. De historiske betraktningene er deskriptive og basert på sekundærlitteratur. Feltarbeidet er et samarbeidsprosjekt mellom Peter Ian Crawford (UiT), Lorenzo Cañas Bottos (NTNU) og for-

fatteren, og i teksten referer «vi» seg til oss tre, og når jeg bruker «jeg» referer det til mine egne observasjoner og meninger. Studiet er primært et etnografisk filmprosjekt, hvor vi filmer produksjonen av iberisk svinekjøtt fra unnfangelse av grisene til kjøttet konsumeres som spekemat. Vi har siden mars 2017 utført en serie korte feltarbeid av en ukes varighet ved kritiske faser i produksjonssyklusen. Arbeidet er pågående. Serien av feltarbeid og de audiovisuelle opptakene er planlagt avsluttet ved utgangen av 2021.

Under feltarbeidene følger vi griseholdet på hovedsakelig tre gårder som er av ulik skala. En gård som driver avl og oppføring i liten skala etter tradisjonelle metoder og prinsipper, en gård som driver i relativ liten skala, men etter moderne metoder og produksjonsprinsipper, og en gård som driver intensivt i stor skala. Vi følger også produksjonen i to spekerier: Et spekeri i liten skala som produserer for det lokale markedet og et større spekeri som selger produktene på det lokale markedet, men også nasjonalt og internasjonalt gjennom en nettbutikk. I tillegg gjør vi audiovisuelle opptak på jordbruksmesser, matfestivaler og feiringer som har utviklet seg rundt spekeindustrien. Studiet faller også innenfor det utvidede begrepet for visuell antropologi (Banks & Morphy, 1999) som blant annet innebærer studier av aktørers bruk av fotografier og audiovisuelle opptak i sosiokulturelle prosesser, og som denne artikkelen er en del av.

Konge i paradiset, 100% naturlig

På forsiden på hjemmesidene og nettbutikken til et av spekeriene i feltområdet vises 12 bilder suksessivt i en serie. Det første og siste bildet er logoen for skinker fra byen Monesterio, hvor spekeriet er lokalisert og den lokale spekeindustrien er konsentrert. Seks av de 12 bildene er av ulike produkter som selges over nettet og i fabrikkutsalget. Alle bildene er ledsaget av tekster og skinkene presenteres med uttrykk som «et (vid)under på tallerkenen» (*un*

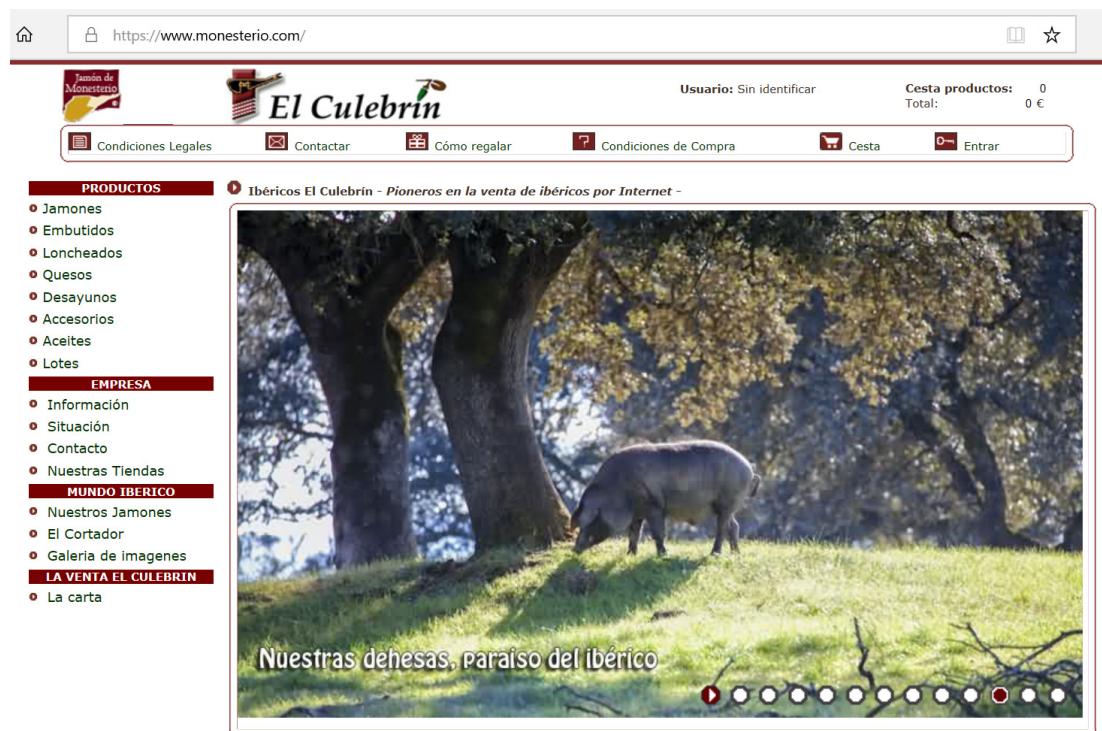

Fig. 1 Skjermdump (08.07.2019) fra nettbutikken til et spekeri i byen Monesterio (<https://www.monesterio.com/>)

prodigion en su plato) og «et unikt og naturlig produkt» (*producto único y natural*) og en «nyttelse for ganen» (*una placer para el paladar*). Logikken er at skinka er et naturlig produkt fordi grisen spiser naturlig føde i skogen. At skinka er et naturlig produkt aksentueres ved fire påfølgende bilder fra skogsbeitet. I det første bildet er motivet en liten griseflokk som beiter under et eiketre. Teksten som ledsager bildet lyder «Naturlig føde i friluft» (*Alimentación natural al aire libre*). Det andre bildet er kun av eikeskogen, fotografert i motlys i soloppgangen. Bildet viser eiketrær med åpen krone og kraftige grener som strekker seg bredt utover, av den samme typen som er avbildet i Fig. 5 nedenfor. I det tredje bildet i serien er motivet griser som løper tilsynelatende fritt omkring. Teksten som ledsager bildet lyder «Fysisk trening i *montanera*, kvalitet i våre produkter» (*Ejercicio físico en montanera calidad en nuestros productos*). *Montanera* refererer seg til perioden grisene fetes opp i skogsbeitet fra begynnelsen av november til månedsskiftet januar/februar, lovpålagt i minst 60 dager og kontrollert av veterinærmyndighetene dersom skinkene skal kunne bli merket med beskyttet opprinnelsesbetegnelse (D.O.P.).⁴ Det siste bildet i serien er bildet som vist over (Fig. 1), som nærmest konkluderer serien med at skogsbeitene er den paradisiske tilstanden for den iberiske grisen. Teksten på bilder lyder: «Våre skogsbeiter, det iberiske svinets paradisi» (*Nuestras dehesas, paraíso del ibérico*).

Motivet i bildene består av tre hovedelementer: den iberiske grisen (*cerdo ibérico*), skogsdekket (*vuelo*) av eiketrær og skogbunnen/beitemarken (*suelo*), og er typisk for majoriteten av bilder på nettet av *dehesa*. Grisene som avbildes er som regel «renrasert iberisk gris», som i klassifikasjonen av skinkene nevnes som *100% ibérico* eller «ren» (*puro*) (se Cañás Bottos, 2019). Mer bestemt er det en lokal art som var typisk i Extremadura og Andalusia før omleggingen til intensivt husdyrhold i forrige århundre. Karakteristikaene som identifiserer grisene som «100% iberisk gris» er lang snute, fremoverlente ører og spinkle ben. De tre karakteristikaene kommer tydelig frem i bildet over (Fig. 1). Spinkle ben er viktig. Spekeskinken (*jamón*) og den spekede bogen (*paleta*) selges hele, altså med ben og klover, og for forbrukerne i butikkene skiller de tynne bena skinkene speket fra den «renrasede iberiske grisens» seg ut fra skinker speket fra blandingsrasene som har mye kraftigere ben.

Det typiske eiketreet, som utgjør det andre elementet i motivet, er beskåret for å slippe sollyset inn i trekronen, noe som bidrar til å øke mengden av nøtter treet kan produsere (Parsons, 1962). Beskjæringen gir eiketrærne det karakteristiske utseendet med åpen krone og kraftige grener. Mange av grenene strekker seg utover og parallelt med bakken. Dette gir skygge til dyra og vekster i skogbunnen, samtidig som kveg, som også beiter i skogen, kan beite bladene på grener som strekker seg ned mot bakken.

Det tredje elementet i motivet, skogbunnen som er beitemark, fremstilles vanligvis på bildene som relativt slett med gress, urter og kløver. Fordi grisene slippes på beite i de tidlige vintermånedene, når eikenøttene er modne, er gresset alltid kortvokst og grønt på bildene. Vegetasjonen har begynt å gro igjen med regnet på høsten etter en lang tørkeperiode. Skogbunnen ser nærmest ut som en nyklippet plen. Det er den gressplenlignende skogbunnen i kombinasjon med eiketrærne med de kraftige grenene som vekker assosiasjoner til parker, og kan være grunnen til at eikeskogen i sørvestlige Spania ofte omtales på nettet og i akademisk litteratur som «parklignende».

Motiver med grisen som gomler nøtter under eika, kan sees på som et symbol som står i seg selv (Wagner, 1986); det skaper via assosiative utvidelser konteksten som hvert enkelt

4. I 2001 fikk skinkene beskyttet opprinnelsesbetegnelse (*Denominación de Origen Protegida*, D.O.P.) (Amaya Corchuelo & Aguilar Criado, 2012), og produsentene i Extremadura valgte nettopp «eikeskogsbeitene», *dehesa*, som varemerke (se <https://dehesa-extremadura.com/>).

element i motivet kan tolkes innenfor. Sagt på en annen måte utgjør de språklige og visuelle uttrykkene en klynge av idiommer som konstituerer konteksten hvert enkelt idiom tolkes i. Gjennom assosiative utvidelser kan vi inkludere nye idiommer i klyngen. Ut fra den samme logikken om at skinka er naturlig fordi grisen eter naturlig føde, utvides dette til å gjelde andre forhold, blant annet god helse. En slik assosiativ utvidelse er tydelig på hjemmesiden til produsenten Joselito. Joselito er en av de større spekeriene i Spania som sikter seg inn på det internasjonale markedet for skinker av den aller høyeste kvaliteten, markedsført som *Grand Reserva*.

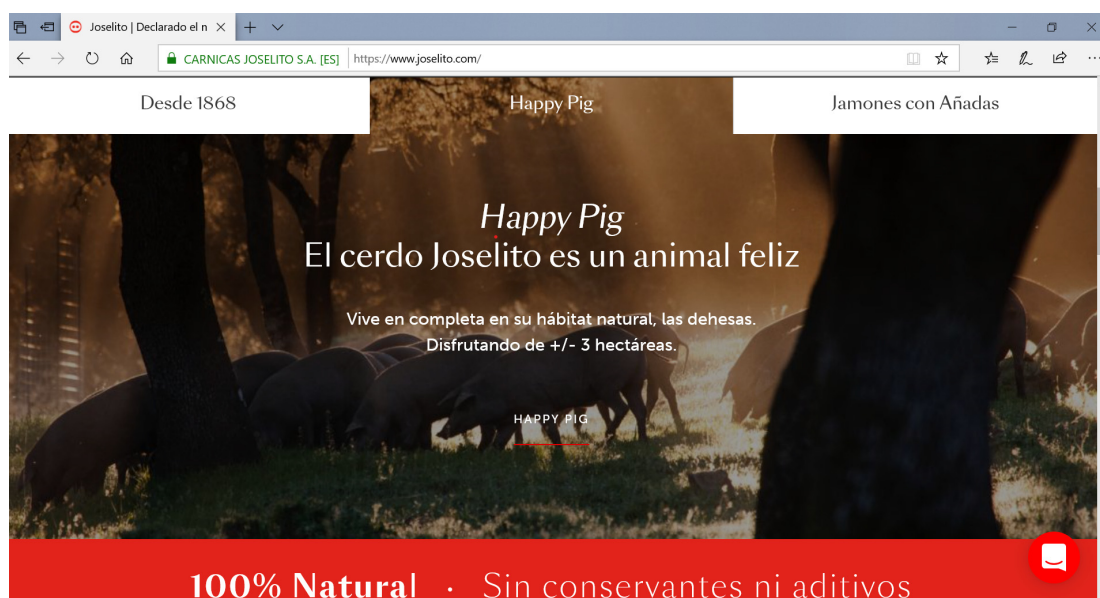

Fig. 2 Skjermdump fra produsenten Joselito <https://www.joselito.com/>. Lastet ned 04.11.19

Nederst i bildet står det med stor skrift på rød bakgrunn «100% naturlig», og er et viktig idiom blant alle uttrykkene i teksten og i bildet. «100% naturlig» er først og fremst forklart i teksten som umiddelbart følger på den røde bakgrunnen; at det ikke er brukt konserveringsmidler og andre tilsetningsstoffer i skinka. Under en annen fane, «Helse» (*Salud*), på samme side beskrives helsemessige effekter av det naturlige produktet: Fettet er flerumettet som bedrer immunforsvaret og reduserer risikofaktorer for hjerte- og karsykdommer. Logikken er at naturlig føde gir naturlig mat som gir god helse. At føden er «100% naturlig» vises på bildet hvor grisen beiter nøtter under eiketrærne. Teksten i hvit skrift på bildet uttrykker da også eksplisitt at skogen er grisens naturlige habitat. Teksten knytter også det naturlige habitat til dyrevelferd, til «frihet» og «lykke»: «Lykkelige gris! Joselitogrisen er et lykkelig dyr. Det lever i total frihet i dets naturlige habitat, skogsbeitene. Nyter +/- 3 hektar [antall hektar skogsbeite per gris]».

«100% naturlig» kan også tolkes med referanse til rase, i den forstand at skinkene de promoterer er klassifisert i den høyeste kvalitetsklassen, *jamón 100% ibérico de bellota*, og som er den eneste kategorien skinker som ikke kan spekes av blandingsraser (se Cañas Bottos, 2019 for systemene for klassifisering av skinkene.) De tre grunnleggende kjennetegnene på «100% rene iberisk gris», den lange snuten, de tynne bena og de fremoverlente ørene, kommer også frem i bildet. Flokken står tett og fremstår nærmest som én kontinuerlig masse. Bildet er tatt i motlys og i noen få punkter i bildet, spesielt i midten av det, er konturene av enkeltgriser synlig, og det er de tre karakteristikaene som vises tydelig. Bildet av skogsbeitet i motlys er sløret, det er nærmest noe drømmeaktig over landskapet. Kan dette tolkes som

et forsøk på å fremstille beitet som en litt eventyraktig, eldgammel skog, grisens opprinnelige habitat uberørt av mennesker?⁵

Som på hjemmesidene til El Culebrin over, er ikke menneskene med i stillbilder av beitegrisen på Joselitos hjemmesider, og uttrykkene «100% naturlig» og «total frihet» kan også tolkes som at grisene lever i skogen uten tilsyn og inngripen av mennesker. En slik forestilling ser også ut til å bli kommunisert i en videosnutt som Joselito har produsert og lagt ut på YouTube under tittelen *Happy Pig - Joselito 100% Natural*.⁶ Den er på 45 sekunder og er mest å ligne med en musikkvideo. I kjapp klipperytme og i *time-laps mode* i takt med musikken på lydsporet – dramatisk og litt pompøs klassisk musikk med stort orkester og kor – vises en serie korte klipp av forskjellige flokker av griser i skogen: Suggester med grisunger som patter; griseflokker som gomler nøtter; griser som drikker vann fra elver og griser som løper rundt på måfå.

På hjemmesidene til Joselito er det imidlertid en videosnutt som bryter med mønstret om at mennesker ikke figurerer på bildene av grisene på skogsbeitet. Joselito er en av sponsorene bak filmen *Jamón, a Story of Essence* (Zebra Producciones, 2019). Filmen hadde premiere på Malaga filmfestival i mars 2019, og opptakene er gjort i Jerez de los Caballeros rett nordøst for området hvor vi gjør feltarbeid. Joselito har lagt ut traileren for filmen på hjemmesidene, og i traileren kan en se røktere som gjeter grisene; de jager dem frem med tilropene *Venga, venga!*, «Kom igjen, kom igjen!». Et interessant poeng er at menneskene fremstilles i omtalen av filmen på strømmetjenester og i den internasjonale filmdatabasen, IMDB, som rasens beskytter: «For 3000 years, the farmers of Spain have bred Iberian pigs, a singular breed, carefully kept from mating with other races».⁷

Forestillingen om steddannet rase beskyttet i årtusener av menneskene viser at de grunnleggende «vestlige» kulturelle kategoriene «natur» og «kultur» er uskarpe og flytende. Menneskene ivaretar grisens opprinnelige egenskaper i dens opprinnelige habitat; den er så nær opprinnelsen som mulig før den ble temmet. Idéen gjenspeiler et poeng Cañas Bottos (2019) gjør vedrørende klassifikasjonen av den iberiske grisen; folk skiller mellom «natur» og «kultur» i den forstand at de skiller mellom «villsvinet» og «tamgrisen», men dersom en tar villsvinet ut av klassifikasjonssystemet, er det den iberiske grisen som klassifiseres nærmest «naturen». Forestillingen «underkommuniserer» historiske sider ved dagens bestand av beitegriser og viktige aspekter ved avlspraksisen. Før omleggingen til intensivt husdyrhold i forrige århundre eksisterte det et mangfold av lokale grisearter på den iberiske halvøya (Giraldo & Tovar, 2001; se nedenfor) og kategorien «iberisk gris» er muligens av en relativ ny dato (se Cañas Bottos, 2019). Videre finnes det profesjonelle oppdrettere av avlsdyr som nettopp fremmer karakteristikaene som forbindes med «100% ren rase».

Videosnutten om de «100% naturlige» og «lykkelige» grisene på beitet inkluderer scener av suggester med pattegris. Dette kan gi et inntrykk av at grisene lever i det frodige skogsbeitet hele livet. Tar vi i betraktning årstidene, eikas produksjonssyklus, og fasene i grisens livsløp, blir forestillingen en helt annen. Det er kun i vintermånedene, som er vekstsesong, at gresset er grønt, vannet renner i strie strømmer i elvene, eikenøttene modnes og faller til bakket og skogbunnen er rik på sopp, urter og blomster. I sommermånedene er jorda tørr og støvete, gresset gult, og pytter og elver tørrlagte. Røtter og jord kan fortæres, men grisene har ringer i snuten som forhindrer dem i å grave etter røtter og således ødelegge eika som produserer grisenes føde, nøttene, og som i motsetning til grisens annen føde som gresset, klø-

5. Se bildet på <http://prodehesamontado.eu/es/objetivo> for en litt annen billedestikk som også gir inntrykk av skogsbeitet som en eldgammel, litt eventyraktig skog.

6. https://www.youtube.com/watch?v=TxGda_57048

7. <https://www.imdb.com/title/tt10407506/>

veren og urtene, ikke fornyer seg kontinuerlig gjennom beitesesongen. Sett gjennom årssyklusen gir ikke skogsbeitene nok føde til å opprettholde den totale populasjonen av griser som skal fetes på nøtter i vinterbeitet og spekes til skinke. Griseholdet i sin helhet er ikke basert på de tradisjonelle ekstensive metodene. Det frodige skogsbeitet er kun en siste fase i et intensivt husdyrhold; en viktig fase, vel å merke, som bidrar til smaken og kvaliteten på skinkene så vel som til den digitale folkloren om skogsbeitene.

I en offisiell aktualitets- og informasjonsside for skogsbeitene i Spania og Portugal beregnet for ulike aktører og næringer som opererer i eikeskogen, deles livssyklusen til beitegrisene opp i fire stadier: *cría* (pattegrisstadiet), *recria* (perioden etter avvenning) *pre-montanera* (tiden før vinterbeitet) og *montanera* (perioden grisen fetes på eikenøtter på skogsbeitet).⁸ Etter pattegrisstadiet, som varer maksimum i 56 dager, slippes grisene ut for å bli tilvendt uteområdene; at de vender seg til å spise jord og vekster ved siden av kraftfôr og utvikler toleranse mot bakteriene i jorda. Ifølge svinebøndene vi har snakket med under feltarbeidene, tilhører de fleste grisene som slippes på beitet for å fetes på nøtter, kull som fødes i september,⁹ som betyr at de er avvent omtrent da *montanerasesongen* begynner. I prinsippet kan kullene derfor slippes på beitet sammen med grisen som skal fetes opp. Forskriftene spesifiserer imidlertid ikke hva slags beite dette skal være, og i vår erfaring står grisene i store innhegninger uten eller med få trær hvor de primært føres på kraftfôr. For de fleste grisebøndene må ressursene i skogsbeitet reserveres for grisene som skal fores opp på nøtter før slakt.

For kullene som fødes i september begynner *premontanera*perioden med tilvenning til å beite i skogen i juni, når vårbeitet nærmest er uttømt og den årlige, lange tørkeperioden begynner. Grisene må vokse fra 60 til nærmere 120 kilo i perioden for at de skal kunne fetes opp til slaktevekta på 161 kilo i løpet av *montanera*perioden. Det er ikke nok føde i det tørre beitet for en slik vekst, og grisene fores med kraftfôr for å nå den nødvendige vekta før de slippes på beitet i november. Forskriftene regulerer da heller ikke hva slags beite tilvenningen skal foregå på, og de kan godt stå i store innhegninger ute, men uten eiketær.

Fra et økonomisk perspektiv er det viktig for bonden at enkeltindividene i kohorten som slippes på beitet for å fetes på nøtter, er så like i vekt som mulig. Det mest økonomisk lønnsomme er at så mange som mulig av kohorten når slaktevekta omtrent samtidig og helst så nært som mulig de foreskrevne 60 dagene. Individene som ikke når den kommersielle slaktevekta, blir føret opp på kraftfôr før de transporteres til slakteriet. De havner da i produksjonen av skinker i en lavere kvalitetsklasse, (de nedgraderes fra *jamonés ibéricos de bellota til jamonés ibéricos de cebo de campo*) og dermed også i en lavere prisklasse ved salg til forbrukeren. Oppkjøperne fra spekeriene betaler derfor også bonden en mye lavere pris for disse grisene, mens bonden har høyere produksjonskostnader da han også får utgifter til ekstra kraftfôr og høyere transportkostnader fordi grisene må leveres i flere omganger. For å skape uniforme kohorter, synkroniserer bonden reproduksjonen slik at avlspurkene føder på omtrent samme tid.

Av de tre gårdene vi studerer, er det den som driver i liten skala etter tradisjonelle metoder som kommer nærmest den ideelle forestillingen om griser som boltrer seg fritt omkring i skogen året rundt. Gårdeieren driver fortsatt det tradisjonelle vekselbruket ved å dyrke korn i beitet i lange sykluser. Kohortene går i store innhegninger ute, og i enkelte av innheg-

8. Junta de Extremadura. http://observatoriodehesamontado.juntaex.es/index.php?modulo=paginas&pagina=vi-ew.php&id=21&opcion_sel=0

9. Grisenes reproduksjon reguleres for å optimalisere kohortene til produksjonsprosessen, det vil si å få så uniforme kohorter som mulig og å tilpasse veksten til foringssyklusen slik grisene når slaktevekten når de er omtrent 18 måneder gamle.

ningene er det eiketrær. Bonden kontrollerer ikke reproduksjonen, og avlspurker og rånere går i samme innhegning, i motsetning til andre gårder hvor rånene står i atskilte binger og innhegninger utenom parringstida. Alle kohortene føres imidlertid opp på ulike typer av kraftfôr laget av dyrket korn og belgfrukter, som spres i innhegningene eller legges i traue om morgenen. Fôringen med de ulike typene er nøye sekvensert gjennom grisens livsløp, blant annet for å utvide grisenes magevolum som en forberedelse til at de kan fortære nok nøtter på vinterbeite for å nå den kommersielle slaktevekta i tide. Her følger bonden det moderne foringsregimet for intensivt grisehold. Bonden klarer også å plukke ut jevnstore individer fra de ulike kullene slik at individene som slippes på beite for å fetes på nøtter, er jevnstore.

Forestillingen om griser som naturlig boltrer seg i «100% naturlig» i «total frihet» under spiller ikke kun at grisene tilbringer mesteparten av livet utenfor skogsbeitene og føres på kraftfôr, men også at grisene på beitet gjetes. Grisene på beitet må i løpet av perioden legge på seg nærmere 50 kilo og hver kilo fordrer at grisen spiser 9–12 kilo nøtter daglig. For å sikre at flest mulig individer i kohorten når slaktevekta, må en røkter (*porquero*) gjete grisene fra tre til tre. Røkteren må også påse at det er nok nøtter på bakken, og rister ned nøttene med en lang kjepp (*vara*). I januar 2018 filmet jeg grisene på beitet, og røkteren gjetet da grisene rundt i beitet to ganger om dagen, en gang på formiddagen og en gang på ettermiddagen. Hver tur varte fra 1 til 1 ½ time. Grisene kunne gå sine egne veier på rundturene, men røkteren kalte på dem jevnlig slik at de fulgte ham til trærne hvor det var nok nøtter. Dagsrytmen til grisene var slik at de løp rundt når røkteren gjetet dem fra tre til tre, ellers var de stasjonære og lå stort sett rolige (se enkelte av opptakene her: <https://vimeo.com/312901615>).¹⁰

Grisene på beitet hadde også blitt lært opp til å bli gjetet. I *premontaner*perioden sto grisene i en relativ stor innhegning hvor de også hadde anledning til å gå innunder tak. Det var enkelte trær i innhegningen, men jordsmonnet var skrint; alle vekstene hadde blitt tråkket ned av grisene. Røkteren gjetet imidlertid grisene minst en gang om dagen ned til et vann- og gjørmehull i et større inngjerdet område hvor hovedsakelig kveg beitet. Ifølge røkteren var poenget med de daglige turene å lære grisene å bli gjetet, det vil si å kjenne igjen hans særegne kallerop slik at de enkelt kunne følge ham fra tre til tre i *montaner*perioden.

Røkterens arbeid og redskap kommer tydeligere frem på bilder i fremstillingen av skogsbeitet på hjemmesidene til en annen kjent produsent, Cinco Jotas (5J) (se Fig. 3 og 4), som i likhet med Joselito sikter seg inn på det internasjonale markedet for de mest eksklusive skinkene:

10. Grisene som beites her er blandingsrase for produksjon av skinker under kategorien *Jamón ibérico de bellota*.

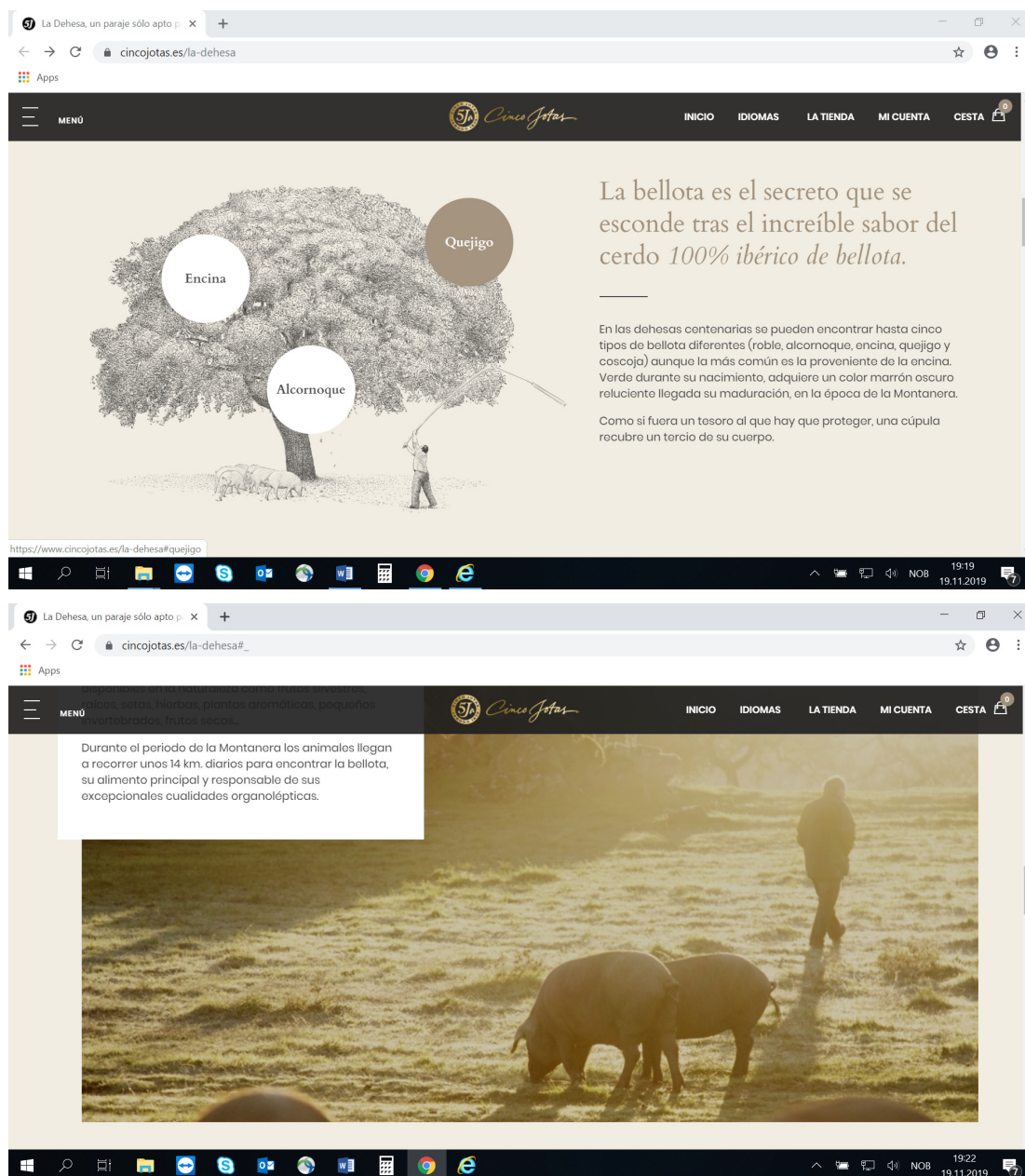

Fig. 3 og 4 Skjermdump fra J5s hjemmesider, <https://www.cincojotas.es/la-dehesa>. Lastet ned 04.11.2019.

Tegningen og bildet står på samme side. Tegningen som står øverst på siden, viser røkteren høste nøtter og redskapen han bruker.¹¹ På fotografiet er det og et menneske til stede i bildet. Det er imidlertid vanskelig for den utenforstående å vite om personen på bildet er røkteren. Han går foran grisene, og det kan tolkes som at han leder grisene an, men det kan for den uinnvidde også tolkes som en tilfeldig turgåer som spaserer forbi. Røkterens arbeid blir imidlertid *ikke* beskrevet i tekstene som ledsager bildene. Teksten til høyre for tegningen stadfester at det er eikenøtta som gir skinka den utsøkte smaken, og nøtta beskrives videre i relativt poëtiske ordelag, men røkteren, redskapen og høstingsteknikken nevnes ikke med ett ord. Teksten som er lagt inn i fotografiet nevner heller ikke gjeteren og hans rolle, men beskriver føden på beitet til grisene i de tre fasene etter pattegrisstadiet, dog uten å nevne fasene spesielt og at

11. På opptakene fra feltarbeid i januar 2018 bruker røkteren en stang som er laget for innhøsting av oliven, som ikke har den karakteristiske taustumpen og smale platen som på tegningen.

det vanlige er at føden i skogen i disse fasene er i tillegg til kraftfôr. Teksten kommuniserer, i likhet med hjemmesidene til Joselitos, idéen om at grisene boltrer seg fritt i frodige skogsbeiter gjennom hele livet og lever på hva skogen har å by på.

Menneskets respektfulle hånd

I motsetning til hjemmesiden til Joselito og J5, er bloggen og hjemmesidene til en sammenslutning av produsenter i Badajoz, som kaller seg *País de Quercus* (Eikens Land), mer eksplisitt på menneskenes virke i skogsbeitet. Målet for sammenslutningen er å fremme frittgående, ekstensivt husdyrhold og å vedlikeholde skogsbeitene gjennom en mer variert utnyttelse av skogen. På bloggen presenterer de seg som: «[E]n sammenslutning av produsenter som er bekymret over, elsker, og ivrer for skogsbeitene i Extremadura, [og] som har som hensikt å bringe til torgs all mat som kan fremskaffes i disse naturlige paradisene i sørvestlige Iberia [...]»¹²

I likhet med Joselito og J5 formidler de en forestilling om grisen som en steddannet art som har tilpasset seg skogen over lang tid. I et blogginnlegg 28. juli 2014, med tittelen, som referert til tidligere, «Den iberiske grisen, skogsbeitenes konge», beskriver bloggeren med signatur «luis2306» grisen som en opprinnelig og primitiv art, og ett av veldig få eksempler på tamsvin som er tilpasset ekstensivt husdyrhold; arten er spesielt utstyrt til å unytte ressursene i eikeskogen.

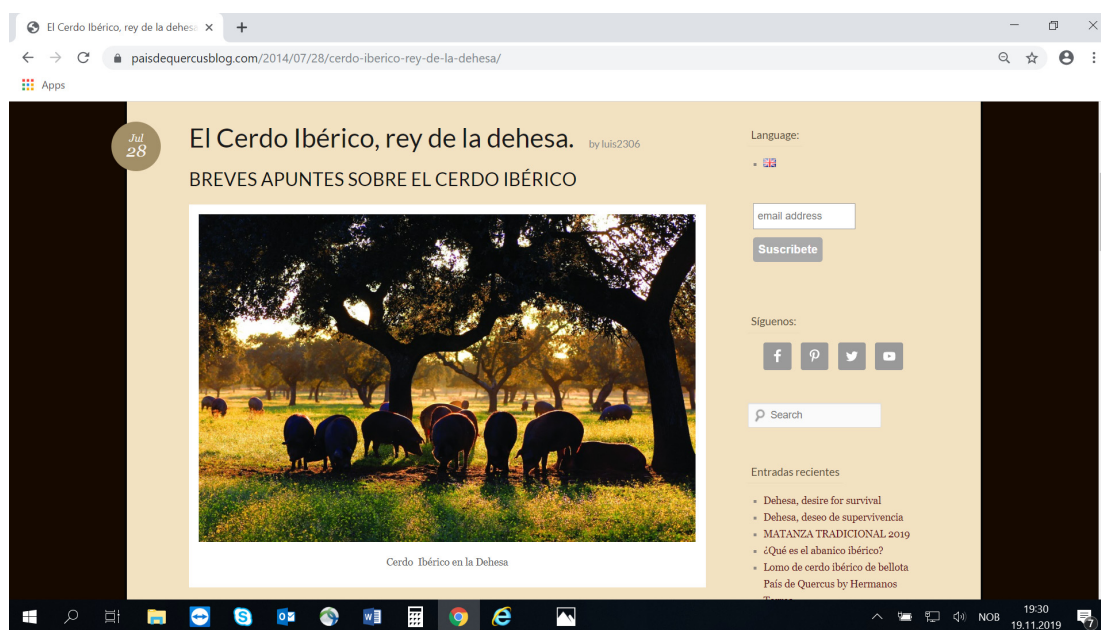

Fig. 5 Skjermdump fra blogginnlegg til sammenslutningen País de Quercus fra 28. juli 2014. (<https://paisdequercusblog.com/about/>. Lastet ned 08.11.2019.)

Til forskjell fra tekstene på hjemmesidene til Joselito og J5, beskriver imidlertid bloggeren beitet som en del av skogsjordbruket, og at det som økosystem utgjør «et paradigme for organisk jordbruk og en modell hvor den menneskelige hånd viser total respekt for det naturlige miljøet» (min uthevelse).¹³ På en tilsvarende måte står det på foreningens hjemmeside: «Eikeskogsbeitet [*dehesa*] er et levende eksempel på hvordan mennesket, dersom han

12. <https://paisdequercusblog.com/about/> Lastet ned 08.11.2019. Min oversettelse.

13. <https://paisdequercusblog.com/2014/07/28/cerdo-iberico-rey-de-la-dehesa/> Lastet ned 21.08.2019. Min oversettelse.

ønsker det, kan *forbedre naturen ved å respektere den og generere bærekraftig systemer* som kan overleveres til våre etterkommere» (min uthevelse).¹⁴

Et tilsvarende budskap om menneskets respektfulle hånd kommer frem i en film som produsentsammenslutningen promoterer med tittelen, *Dehesa, desires of survival*, (Libre Producciones, 2019).¹⁵ Filmen er en opplysningsfilm produsert av regionstyret i Extremadura og Prodehesa-Montado, som er en EU-støttet interessesammenslutning av 16 akademiske, statlige og ikke-statlige organisasjoner som har som mål å utvikle en bærekraftig forvaltning av eikeskogsbeitene i Spania og Portugal.¹⁶ Filmen utgjør ikke en selvstendig filmatisk narrativ; kommentarene er det sentrale, og audiovisuelle opptak fungerer mest som illustrasjoner til kommentarene. I motsetning til tekstene og bildene på de ovennevnte produsentenes hjemmesider, beskriver kommentarene i filmen i detalj det komplekse samspillet mellom mange ulike arter som regenerer skogsbeitene som et økologisk system. Kommentarene gir i den forstand oppmerksomhet og agens til flere arter, ikke bare mennesket. Men, i likhet med metanarrativet om domestisering (Lien m.fl. 2018), figurer jordbruket i fortellingen som en revolusjonerende hendelse som skaper overskudd og utvikling, det vil si det skaper og utvikler *dehesa* som et bærekraftig system hvor ressurser økes og kan utnyttes av og skape vekst blant alle artene som eksisterer der.

Fortelleren begynner filmen med å beskrive *dehesa* som «datteren av to mirakler». Det første miraklet er eikas tilpasnings- og overlevelsessevner gjennom skiftende klima i millioner av år. Det andre miraklet er at selve skogsbeitene har overlevd frem til i dag:

For i årtusener og opp til de siste århundrene har vi menneskene her latt være å ødelegge; vi har ikke utryddet faunaen og floraen. Vi har tilpasset oss. Vi har temmet og plantet. Vi har fornyet våre ressurser og skapt muligheter for balanse i økosystemet som vil vare. (01:30—01:52, min oversettelse)

Kommentarene beskriver videre hvordan menneskene gjennom først svedjebruk, og senere plogbruk og beskjæring av eiketrærne, muliggjorde husdyrhold og åkerbruk. Trærne skapte skygge for dyr og sårbare planter, beskjæring av trærne skaffet menneskene trekull og skapte større avkastning av nøtter som kunne brukes som fôr til grisene og males til mel som menneskeføde. Beitedyra gjødslet jorda, og geita holdt buskas i sjakk. Videre beskrives *dehesa* i et større tidsperspektiv som et kontinuerlig dynamisk system mellom gjengroing av buskas og rydding til beite og åkerland. Gjengroing reduserer artsmangfoldet, men beskytter eikas røtter fra dyrenes tråkk og menneskenes jordbruk, slik at skogen på sikt overleverer og regenerer. Filmen avslutter med en advarsel om at skogen er truet av mange plager og sykdommer, blant annet «eikedøden» (*la seca*), men at den største faren av alle er en jordbrukspolitik som tillater store flokker av beitedyr som vil forrykke den økologiske balansen og hindre regenereringen av skogen; skogen kan kun regenereres, fortelles det, ved å gjenreise vekselbruket og en allsidig utnyttelse av ressursene. Det økologiske systemets skjebne ligger i menneskenes hender, som skapte det.

Som i metanarrativet om domestisering (Lien m.fl., 2018), fremstilles mennesket som naturens mester. Gjennom vekselbruket forbedret menneskene naturlige prosesser som skapte et overskudd for mennesker og dyr som kunne utnyttes på en bærekraftig måte. Menneskene er, som i tilfelle med den «100% rene grisen», artenes beskytter, og mangfoldet overlever fordi mennesket viser respekt for artenes egenart.

14. <https://www.paisdequercus.com/web/es/conocenos/quienes-somos> Lastet ned 08.11.2019. Min oversettelse.

15. <https://www.youtube.com/watch?v=S7AAHNxuPj0>

16. <http://prodehesamontado.eu/es>

Et interessant poeng er imidlertid at i *likhet* med spekerienes hjemmesider er ikke menneskene med i bilder av de «naturlige prosessene». Det er bilder av kyr, griser, sauer og geiter som beiter, men det er kun i en liten scene med sauer at en kan se et menneske, gjeteren. Når menneskene opptrer på filmen, er det i scener hvor menneskene høster og foredler ressursene; samler inn kork, brenner trekull, henter honning fra bikuber og speker skinker. Menneskenes rolle som naturens mester og vokter er fraværende; de mestrer og vokter over naturen med en respektfull, men usynlig hånd.

I likhet med metanarrativet om domestisering, fremmes noen arter fremfor andre, og her ser det ut som om grisen fremmes framfor alle andre arter, inklusive mennesket. Litt spøkefullt kan en kanskje si at fortellingene om skogsbeitet i tekst og bilde på nettet er «*cerdosentriske*». Den sentrale plassen grisen har fått i forhold til andre arter i skogsbeitene er imidlertid nyvunnen.

Mais, migrasjon og pest: Den iberiske grisens fall og vekst i siste halvdel av det 20. århundre

Frem til 1960 var produksjonen og forbruket av kjøtt i Spania lavt sammenlignet med andre vestlige land. De hadde det laveste forbruket i Europa, og i Frankrike og USA konsumerte innbyggerne årlig tre til fire ganger så mye kjøtt som i Spania (Clar, 2010). Ved århundreskiftet, kun 40 år senere, var imidlertid produksjonen og forbruket per innbygger i Spania på høyde med Frankrike og USA. Veksten var særlig høy i produksjonen av svinekjøtt som utgjorde hele 55% av den totale kjøttproduksjonen. Produksjonen av svinekjøtt hadde kommet på høyde med Frankrike og USA i løpet av bare 20 år, fra 1960 til 1980. Ved århundreskiftet produserte man mer svinekjøtt i Spania enn i de fleste andre større, svinekjøttproduserende land (Clar, 2010).

Mangelen på korn til dyrefôr var en av grunnene til at kjøttproduksjonen var så lav i Spania. Svinekjøtt var sammen med fjærkre en del av den tradisjonelle spanske bondekosten. I byene foretrakk forbrukerne lam og kalvekjøtt. Produksjonen av svinekjøtt på landsbygda var i stor grad basert på subsistensproduksjon. Det var vanlig at en familie kjøpte en grisunge eller to og fôret dem opp. Med hjelp fra slekt og venner slaktet de grisene i de kalde vintermånedene og spekte pølser og skinke. Tradisjonen benevnes simpelthen som *matanza*, «slakt».¹⁷ Etterspørselen etter svinekjøtt økte ifølge Clar (2010) i takt med urbaniseringen, særlig på 1920-tallet og mellom 1950 og 1980, fordi migrantene fra landsbygda tok med seg matvanene til byene. Det var dog få muligheter for intensivt husdyrhold i Spania som kunne imøtekomme det økte behovet. I mer nedbørsfattige områder, som for eksempel i Extremadura, var husdyrhold historisk sett en mer utbredt og sikrere form for matproduksjon enn kornproduksjon (Ruiz & Ruiz 1986). Hele kornproduksjonen gikk med til menneskeføde; kornavlingene var ikke store nok til også å produsere fôr som intensive former for dyrhold krever. Ekspansjon av kornproduksjon i det tradisjonelle systemet innebar nedhogging av skog og pløying av beitemark til åkerland og korndyrking ved bruk av kunstgjødsel. Etter borgerkrigen (1936-1939) var det også ifølge Clar (2010) knapphet på kunstgjødsel som vanskeliggjorde en økt kornproduksjon.

Tilgangen på korn til dyrefôr skulle endre seg dramatisk på 1950-tallet. Som i andre land i Europa etter 2. verdenskrig tok man i Spania i bruk mer intensive metoder for jordbruk og husdyrhold for å fø den voksende bybefolkningen. Metodene hadde blitt utviklet i USA, og

17. I feltområdet praktiseres *matanza* fortsatt av enkelte familier, og lokale myndigheter og spekeindustrien revitaliserer tradisjonen gjennom såkalte *matanza didáctica* for å tiltrekke seg turister og fremme spekematindustrien.

multinasjonale fôrprodusenter med hovedsete i USA var de viktigste pådriverne for veksten i kjøttproduksjonen. Forløperen for den rollen de skulle spille, var den såkalte Madridpakten, undertegnet i 1953, hvor USA forpliktet seg til å støtte Spania økonomisk og militært mot å få etablere militære flyplasser og marinebaser på spansk territorium (Calvo-Gonzalez, 2007). Avtalen omfattet import av overskuddsavlinger fra jordbruket i USA, og USA forsynte fjærkreoppdrettere med soyabønner og svineoppdretterne med maiskorn (Clar, 2010).

Støtten etablerte et marked for den USA-eide fôrindustrien. Industrien opprettet datterselskaper i Spania og gjennomslagskraften var stor, takket være kløktige lokale entreprenører som fungerte som mellommenn mellom industrien og svinebøndene (Clar, 2010). Dette førte til en vertikal integrasjon i hele produksjonskjeden, og fôrindustrien ble en viktig leverandør av andre ressurser til den voksende næringen, blant annet genmateriale i form av mer kostnadseffektive raser, som Duroc og Lanrace avlet frem for storskala svinekjøttproduksjon.

Den tradisjonelle omsetningen av svin til rurale familier for oppfôring og speking i selvbergingsøkonomien var hovedsakelig basert på lokale varianter av beitegris. Disse ble imidlertid raskt erstattet av industrirasene. I løpet av få år forsvant de lokale beitegrisene i store deler av Spania, og de utgjorde mot slutten av århundret kun en liten brøkdel av den totale svinepopulasjonen. Ifølge Giraldo & Tovar (2001) viser offentlig jordbruksstatistikk fra 1950-tallet at den «iberiske griserasen» fantes i alle regioner i Spania og utgjorde mellom 60 og 65% av den totale populasjonen av griser. I 1986, kun 30 år senere, viser statistikken at de lokale artene utgjorde kun 5% av den totale populasjonen, og den såkalte «renrasede iberiske grisen», som har blitt ikonisk for spekeindustrien, utgjorde kun 3,9%. Statistikk fra 1990-tallet viser også at den iberiske grisen eksisterte i kun fire av de 17 autonome regionene; Extremadura, Andalucía, Castilla y León og Castilla-La Mancha. Den største populasjonen av den «renrasede iberiske grisen» fantes i Extremadura, hvor den også hadde vært størst før innføring av industrirasene (Giraldo & Tovar, 2001, 110-111).

Med import av maiskorn til dyrefôr trengte ikke svinebøndene lenger å konkurrere om land for beite, som den iberiske rasen var avhengig av, og de mer rasktvoksende rasene fremavlet for intensiv produksjon gjorde at bøndene kunne produsere mer svinekjøtt til en rimeligere pris for det ekspanderende, urbane markedet. Ifølge Giraldo & Tovar (2001) gikk også den tradisjonelle handelen med lokale beitegriser også raskt nedover på grunn av den store migrasjonen av folk fra landsbygda til byene. I tillegg ble grisepopulasjonen rammet av afrikansk svinepest, som hadde blitt overført fra Angola til Portugal i 1957 og 1960, med befengt materiale som ble brukt som fôr i griseindustrien (Arias & Sánchez-Vizcaíno, 2002). Pesten rammet den allerede minkende populasjonen av iberiske griser hardt, blant annet fordi nedslakting av bestander ble brukt som den primære preventive metoden (Bech-Nielsen m fl., 1993).

Ifølge svinebønder i feltområdet falt skogsjordbruket der også delvis sammen på midten av forrige århundre på grunn av migrasjonen til byene og innføringen av de intensive formene for kjøttproduksjon. Mange av de landløse jordbruksarbeiderne som hadde vedlikeholdt skogsbeitene og gjetet dyra, migrerte til byene, og mange av skogsbeitene hadde blitt hogd ned og omdannet til åkerland. Kjøttproduksjonen i det tradisjonelle skogsjordbruket falt betraktelig, og mange skogsbeiter grodde også igjen med krattskog.

Ifølge Marafiôn (1988) satte de spanske jordbruksmyndighetene på 1980-tallet i gang tiltak for å øke kjøttproduksjonen i de tradisjonelle skogsbeitene, og dermed også forhindre at de grodde igjen. Politikken tok sikte på å bytte ut de mindre beitedyra som sau og geit med storfe, og å innføre saueraser med høyere fertilitetsrate (Joffre m fl., 1988). Et nyere casestudium fra Extremadura (Garrido, Elbakidze, Angelstam, Plieninger, Pulido & Moreno,

2017) viser tendensene i utviklingen fra 1960-tallet: Korndyrking hadde så å si forsvunnet fra det tradisjonelle skogsjordbruket, og det komplekse vekselbruket mellom korndyrking og beitemark hadde blitt erstattet med en enklere form for drift av beitemarkene. Praksisene med å beskjære eiketrærne, som ga dem den karakteristiske formen med åpen krone og tykke grener, hadde gått ned og sammensetningen av husdyr hadde endret seg som en konsekvens av myndighetenes politikk; det er mer kveg og færre sauer og geiter. Den iberiske grisepopulasjonen, som da var desimert, ser ut til å ha spilt en marginal rolle i politikken for å redde skogsbeitene.

Jordbruksmyndighetene satte også i gang skogreisningsprosjekt for å gjenopprette utarmet jordbruksland som på sikt kunne gi bøndene nye inntektsmuligheter (Barbero, 2000). I 1986 ble Spania medlem av EU og myndighetene begynte å undersøke hvilke muligheter dette ga for støtte til å utvikle ressursene i skogsområdene på nye måter, og for samarbeid med internasjonale organisasjoner. I 1987 organiserte UNESCOs *Man and Biosphere Program* et internasjonalt seminar i Madrid om *dehesa* og tilsvarende skogsbeiter i Europa og middelhavsområdet (UNESCO, 1989), og i 2002 ble blant annet over 400 000 hektar av skogsbeiter i Sierra Aracena rett sør for feltområdet erklært som biosfæreservat av UNESCO (Mancilla-Leytón, Puerto-Marchena, & Martín-Vicente, 2017). I Extremadura ble nye eikelunder plantet på gamle skogsbeiter som tidligere hadde blitt hugget ned for korndyrking.¹⁸ Prosjektet falt innunder EUs støtteordning for skogsplaning (EEC forordning Nr. 2080/92), som ga bøndene kompensasjon for inntektstap på jordbruksland som ble gjenplantet (Mather, 2000; de Pontbriand, 2000).

Fig. 6 Politikk og økonomi i det 20. århundre materialisert i landskapet. (Foto: Jan Ketil Simonsen, 12.08.2019)

18. Store områder med eikeskog hadde også blitt hugget til bruk som trekull etter 1. verdenskrig da det var energikrise i Spania.

På en av gårdene vi studerer vises den ulike bruken av jorda i forrige århundre. På bildet over (Fig. 6) er de høye lauvtrærne i forgrunnen av bildet vegetasjon langs en elv. Foran og bak denne er det kornåkrer som ble ryddet for å fø den voksende urbane befolkningen og produsere fôr til det intensive husdyrholdet. Bak der igjen er det et felt med ny skog som stammer fra skogreisningen på 1990-tallet i regi av de spanske jordbruksmyndighetene og EU. Bak der igjen, på åskammen, er de parklignende eikelundene med spredte, beskårede trær med åpen krone og tykke grener typisk for bilder av skogsbeitene på nettet. Det har også blitt plantet ny skog i de gamle skogsbeitene. Skogsbeitet for fetningen av griser på nøtter er lokalisert bak åskanten. En flik av dette beitet kan sees helt øverst til venstre i bildet. De nyplantede områdene kan ikke brukes til beite av juridiske grunner fordi bøndene mottar kompensasjoner for skogreisning på jord som har gått ut av kommersielt jordbruk.

Men de kan heller ikke brukes av biologiske grunner. Eika har et veldig langt og saktevoksende livsløp. Steineik (*Quercus ilex*) er den mest utbredte typen på skogsbeitene i Extremadura og på beiten på de gårdene vi studerer. Som andre eiketrær kan individene bli flere hundre år gamle, og individene utvikler seg veldig ulikt og sakte. Den nyplantede skogen avbildet over (Fig. 6) er 20 år gammel, men mange av trærne er fortsatt bare små busker. Andre individer, som har blitt plantet i samme jordsmonn rett ved siden av de små, kan være et par meter høye. De fleste trærne i den nyplantede skogen har ikke modnet ennå og produserer ikke nøtter. Det kan gå flere tiår til før alle individene har modnet og nådd «sin mest produktive alder». Som med eierne av plantasjeskogene for tømmer i Norge, hvor to generasjoner etter de som plantet skogen hogger den, må svinebøndene i Extremadura tenke i et generasjonsperspektiv i relasjon til utnyttelse av eikas ressurser. Menneskene kan øke produksjonen av nøtter ved beskjæring og planting, men fordi eikas vekst og modning strekker seg over generasjoner før nøttene kan høstes, tenker en ikke på skogen som fôr som menneskene har kultivert, på linje med kultivering av korn. Eika er «natur»; en nærmest «glemmer» at trærne ble plantet av forfedrene. Det er med eika som med grisen, grensene mellom kategoriene «natur» og «kultur» er uklare og flytende.

Kompleksiteten i sammensetningen av arter i skogsbeitet og relasjonene mellom dem øker med skalering av tid. Dersom vi tar med i betraktningen relasjoner av makt, økonomi og rettigheter i et enda lengre historisk perspektiv, viser det seg at grisen stort sett har hatt en marginal posisjon i skogsbeitet. Endringer i eiendomsforhold kan muligens også bidra til å forklare tilblivelsen av de parklignende skogsbeitene vi kjenner i dag og som er et så yndet motiv i den digitale folkloren.

Kristne hærer, sauer, korn og vinranker

Skogsbeitene i Extremadura ble etablert og ekspanderte i middelalderen. I år 711 invaderte mauriske tropper den iberiske halvøya og erstattet det vestgotiske styret som i sin tur hadde fordrevet romerne. Anført av kristne militære ordener begynte gjenerobringen i 718, og de klarte i første omgang å gjenerobre nordvestlige deler av den iberiske halvøya, hvor det ble etablert et kongedømme, Castilla, som senere gikk i union med León, et mindre kongedømme sørøst for Castilla. Rundt år 1000 lå frontene mellom det mauriske territoriet Al-Andalus og Castilla y León ved elven Duero nord for Madrid, som også er den nordlige grensen for eikeskogsbeitene i dag. Store områder sør for elven hadde blitt avfolket på grunn av stridighetene. På 1200-tallet, da den kristne gjenerobringen vant terreng sørover, ble det ifølge Álvarez (2016) nedfelt i lovs form at alt gjenvunnet territorium skulle tilfalle kongedømmet, og de castillanske monarkene ble avhengig av å befolke de gjenerobrede, fraflyttede områdene for å hevde sin suverenitet. For å tiltrekke seg nybyggere tildelte

monarkene store landområder (*comunidades villa y terra*) til kolonier av nybyggere og til de kristne militære ordenene som hadde gjenerobret territoriet. Landsbyene var små og lå spredt, og hver landsbykommune og de kristne ordenene fikk store landområder til disposisjon. Området som vi gjør feltarbeid i ble for eksempel tildelt Santiagoordenen (Garcia, 2012), og i enkelte landsbyer i dag feirer de landsbyenes historiske opprinnelse med middelalderfestivaler og teateroppsetninger, ikke ulikt slik vi feirer lokalsamfunn med historiske spel, og nasjonen med «Spelet om Hellige Olav» på Stiklestad.

Ifølge Álvarez (2016) etablerte nybyggerne landsbyene på fruktbart land, og utnyttelsen av de store landområdene de fikk tildelt, tok over tid en konsentrisk form i fire lag utenpå hverandre. Jorda nærmest bebyggelsen ble brukt til grønnsaks- og frukthager, samt beite for trekkyr til felles bruk for landsbyboerne. Denne var etterfulgt av kornåkrer og vinranker og deretter beite. Lengst borte fra landsbyen fant en skogsområder (*monte*). Eiendomsretten til skogsområdene hadde historisk tilhørt sentralmakten (Clément, 2008). Det var uklart om ressursene i skogen tilhørte bosetterne eller de castillanske monarkene, og monarken ga saueiere i Castilla utstrakte rettigheter til skogene i de erobrede områdene, som saueierne brukte som vinterbeite i et omfattende beiteskiftesystem mellom vinterbeiter i sør og sommerbeiter i nord. Det omfattende skiftebeitet førte til ekspansjon i skogsbeitene i Extremadura.

I motsetning til de lokale beitegrisene hadde sauen stor kommersiell verdi. I middelalderen var Castilla den største leverandøren av ull til Nord-Europa, og Castilla utgjorde det største gjetersamfunnet i Europa med anslagsvis mer enn to millioner sauer (Álvarez, 2016). Saueholdet var seminomadisk mellom sommerbeite i fjellet og vinterbeite i dalbunnene, og ifølge Álvarez (2016) var 2/3 av alt jordbruksland allokert til beiter. Gjenerobringen sørover ga nye muligheter for beiter som kunne frigjøre dyrkbar mark i Castilla til jordbruk og beite for stedbundet kveg. Over tid utviklet det seg et stort system av beiteskifte med stier og tråkk helt fra foten av Sierra Aracena i sør, hvor vi gjør feltarbeid, til Biscaya-bukta i nord (Clément, 2008). Sammen med krøtterstier til markedene utgjorde dette et helt nett av stier og veier (*vías pecuarias*) som dekket hele den iberiske halvøya. Det sies at pilgrimledene i dag følger de gamle dyretråkkene. Veien som bildet over (Fig. 6) er tatt fra, er del av pilegrimsleden fra Sevilla til Santiago de Compostela, og kan ha vært et av de tidligere sauestråkkene i det store skiftebeitet.

En pådriver for utviklingen av det store beiteskiftet og dermed ekspansjonen av skogsbeiter i Extremadura, var dannelsen av en sammenslutning av sauebønder, *Mesta* (*Honrado Consejo de la Mesta*) i 1273 (Álvarez, 2016; Clément, 2008). Kongen av Castilla ga medlemmene utvidede rettigheter til bruk av beite i skogene hvor rettighetene i utgangspunktet var uklare. Sauebøndene fikk også rettigheter til bruk av veier, og fikk monopol på de viktigste fartsårene mellom sommerbeitet i nord og vinterbeitet i sør. Kommandantene i de kristne hærene var blant de største saueierne i *Mesta*, og de koblet sammen de inngjerdede beitemarkene i de ulike landområdene som de hadde fått tildelt, i et større nettverk av veier og stier. Det førte også til at de gjerdet inn mer og mer av skogene de rådet over til beitemarker.

Mestabøndernes utstrakte rettigheter til beite og veier skapte vedvarende konflikter mellom dem og de bofaste småbøndene over ressursene i skogen. I landsbyene eksisterte det komplekse beitereregimer for å sikre de stedbundne besetningene tilstrekkelig beite i konkurranse med de seminomadiske saueflokkene. Regimet bestod av ulike kategorier beiter, tilhørende differensierte bruksrettigheter. De mest vanligste kategoriene for beite var ifølge Álvarez (2016) *ejidos* og *dehesa*. *Ejidos* betyr «utgang» og refererte til beiter som lå rett utenfor landsbyen. Disse var strengt forbeholdt buskapen til landsbyens beboere. Rettighetene til de ulike ressursene i skogsbeitene var ofte delte. Enkelte kunne for eksempel ha rettighe-

ter til ressursene i beitemarken (*suelo*), mens trærne og nøttene og andre ressurser som vann, kunne være felleseie. Inngjerdinger med felles rettigheter ble benyttet for å sikre beite til landsbyens trekkdyr. Alle landsbyer hadde minst ett inngjerdet beite forbeholdt okser, som ble brukt som trekkdyr til både transport og pløying. Disse beitenene ble kalt *dehesa boyal* (Clément, 2008; Álvarez, 2016). Ifølge Álvarez (2016) refererte *dehesa* seg kun til rettigheter, ikke til flora. *Dehesa* ble brukt som benevnelse på beiter med og uten skog og med alle typer skog, og ikke kun parklignende eikeskog som det folkelige begrepet og den vitenskapelige definisjonen av *dehesa* refererer seg til i dag. For slik skog var det ifølge Álvarez (2016) et annet begrep som ble brukt, *monte hueco*, som kan oversettes som «åpent skogslende». For å sikre nok beitemark til de stedbundne besetningene i konkurransen med de seminomadiske sauene, brukte landsbykommunene imidlertid *dehesa* som et juridisk begrep for å få kontroll over områder med uryddet skog i den ytre sirkelen i den kon-sentriske modellen hvor rettighetene til ressursene var uklare (Álvarez, 2016).

I Badajoz, i den sørlige delen av Extremadura, etablerte enkelte landsbykommuner også en streng forvaltning av skogsbeitene, ikke bare av beitenene nærmest landsbyene. Også skogsbeitene ble forbeholdt okser, spesielt trekkdyrene, og det var forbudt å gjete sauer og griser i innhegningene. Ifølge Clément (2008) forbød forskriftene også felling av trær og kapping av grener til ved og fôr fordi bladene var forbeholdt oksene på beitet. Kveget i innhegningene ble bevoktet døgnet rundt av vakter (*boyeros*) som bodde i skogen. Etableringen av vakt hold bidro ifølge Clément til å dempe konfliktene mellom de bofaste og saueierne i *mestasammenslutningen*, fordi de bofaste da aksepterte at sauegjetterne brukte veier gjennom de kommunale beitenene. Ut fra det ovenstående kan det ut som at bestanden av beitegris var relativt liten, og at de hadde lav prioritet i alle beitenene som landsbyene rådet over, både nære landsbyene og i skogen.

Sauenes dominans i skogsbeitene skulle ikke vare. Behovet for mer åkerland hadde forsterket seg med befolkningsvekst på 1700-tallet, og populasjonen av de stedbundne buskape hadde blitt flerfoldig ganger større enn de seminomadiske saueflokkene. I 1836 ga de spanske myndighetene etter for folkelig motstand mot de mektige sauebøndene og oppløste *Mestasammenslutningen*. Befolkningsveksten og nedgangen i antall sauer førte ifølge Clément (2008) og Álvarez (2016) til at mange av skogsbeitene da ble ryddet til åkerland. På slutten av 1700-tallet hadde den spanske staten også begynt å ekspropriere landeiendommene som tilhørte den katolske kirken og ordenene, og selge dem til privatpersoner, primært for å dekke statlig gjeld. Kirkens og ordenenes landeiendommer hadde vokst betydelig gjennom gaver og arv siden de kristne hærerne hadde fått tildelt land i områdene de hadde gjenerobret. Prosessen som blir betegnet som *Desamortización española* (Den spanske eksproprieringen) skulle vare i nærmere 200 år; det gikk ifølge Clément (2008) og Álvarez (2016) tregt til å begynne med, men eskalerte på 1800-tallet. Det ekspanderende markedet for land tvang også landsbykommunene til å legge land ut for salg, som i realiteten betød slutten for felles bruksrettigheter til ressursene i skogen. Skifte til privat eiendomsrett til jorda fikk store konsekvenser for skogsbeitene og artene som eksisterte der.

De nye, private eierne konverterte mange av skogsbeitene til åkerland for å fø den voksende befolkningen og til vinranker fordi eksporten av vin fra Spania hadde økt betydelig på 1800-tallet. De nye landeierne skulle imidlertid oppleve krise i både korndyrking og vinproduksjonene. Jordsmonnet i mange av de konverterte skogsbeitene egnet seg ikke til åkerdrift; avlingene var dårlige og profitten lav. Fra begynnelsen av 1880-åra begynte man i Spania også å importere mer korn, noe som gjorde det ulønnsomt for mange av de nye landeierne å fortsette med korndyrking (Clément, 2008; Álvarez, 2016). I tillegg var prisen på vin fallende, og de nye vinrankene ble på midten av århundret ødelagt av vinlus (*phylloxera*)

som hadde blitt overført til Europa fra Nord-Amerika (Simpson, 2003). Denne utviklingen skulle komme eika til gode.

Som en respons på krisen i korn- og vindruedyrkingen begynte mange av de nye landeierne å gjenplante skogen med steineik og korkeik for å høste ressurser fra skogen i fremtiden. De leide inn arbeidskraft til å rydde krattskog og plante skog på åkrer og til å beskjære eikeskogen med tanke på beite. Skogreisningen foregikk over en 40-årsperiode fra 1880 til 1920. En kan spekulere i om eikeskogsbeitenes form og fysiognomi; de parklignende skogsbeitene slik vi kjenner dem i dag og slik de kommer til uttrykk på bildene på nettet, stammer fra denne perioden og det store skiftet i eiendomsforholdene fra felles bruksrett til privat eiendom. Ifølge Álvarez (2016) var det visstnok også i denne perioden skogsbeitet for første gang ble beskrevet som «parklignende».

Avsluttende spekulasjoner

Skogsbeitene er formet og omformet mange ganger gjennom historien av komplekse samspill mellom mange arter. Utbredelsen og bestanden av ulike dyre- og plantearter og artenes relative posisjon i det sosioøkologiske systemet har endret seg kontinuerlig som et resultat mange ulike biologiske, politiske og økonomiske prosesser av ulik skala med ulikt opphav og med ulik endringskapasitet og endringshastighet. Historisk ser det ut til at skogsbeitene har vært forbeholdt dyr som har kommersiell verdi og verdi som arbeidskraft, som sauene som produserte ull for markedene i Nord-Europa, eller oksene som trakk plogen. Frem til forrige århundre kan det se ut som om de lokale griseartene kun hadde verdi som en del av subsistensproduksjonen og et begrenset lokalt marked, og følgelig ble arten nedprioritert i forhold til beiteressursene som var knappe og konkurranse om.

I dag er det annerledes. Den iberiske grisen har høy kommersiell verdi. Spekenæringen er fortsatt i vekst og står foran et gjennombrudd på internasjonale markeder: Næringen overlevde finanskrisen 2008—2015 til tross for at luksusvarer ble rammet hardt. De spanske og kinesiske myndighetene har nylig inngått en handelsavtale som har økt eksporten og etterspørselen etter skinkene betraktelig utenfor Spania og drevet prisene i været (Barstad, 2016; Fortune, 2018). Kinesiske investeringsfond har også gått inn på eiersiden i både spekeindustrien og i distribusjonsleddet for produktene (Rodero, 2014; ClosingCircle, 2017, 17. juli). Veksten setter sitt preg på lokalsamfunnene og skogen.

I feltområdet i Extremadura er spekeindustrien kanskje den mest dynamiske blant næringene som utnytter ressursene i skogen. Næringen skaper arbeidsplasser i jordbruket, foredlingsindustrien og i turistnæringen. Grisen og eikenøtta har blitt en identitetsbærer ikke bare for industrien, men også for lokalsamfunnene i området, en identitetspolitikk som imidlertid ligger utenfor denne artikkelens rammer å diskutere.

At grisen har så høy kommersiell verdi kan være grunnen til at fortellingene om skogsbeitene på internett preges av interessene til spekeindustrien, og at grisen og eika fremmes fremfor andre arter og relasjoner. Den digitale folkloren underspiller viktige produksjonsrelasjoner, som at griseholdet egentlig er basert på intensive metoder og at beitet kun er en avsluttende fase i grisens liv – og kun for en liten andel av den totale bestanden. Videre utgjør den mest portretterte grisen, den «renrasede iberiske grisen» som er råstoffet for den absolutt høyeste kvalitet av skinkene, kun en brøkdel av den totale produksjonen. Den symbolske logikken er slik at den mest eksklusive varen, og dermed det mest eksklusive råstoffet, har den høyeste symbolske verdien og følgelig har blitt et metonym for hele næringen.

Den digitale folkloren er ikke entydig og kan leses på flere måter fordi det eksisterer andre aktører på nettet med interesser for skogsbeitene som i sine fortellinger fremmer

mangfoldet av arter og relasjoner som skogsbeitenes egenskap og historie. Felles for de ulike fortellingene er imidlertid at mennesket fremstilles som naturens «respektfulle hånd», som beskytter og foredler naturlige prosesser, som både øker de materielle ressursene i skogen og ressursenes kulturelle verdi som «ren natur». Fortellingene bekrefter teorien om jordbrukets rolle som vendepunkt i narrativer om domestisering og menneskelig fremgang (Lien m.fl. 2018), og at fortellingene er antroposentriske. Mennesket som naturens mester får imidlertid en særegen konfigurasjon i den digitale folkloren i det at menneskene utelates systematisk i bilder av de «naturlige prosessene» som de selv har muliggjort og forbedret, som for eksempel at røkteren som gjeter og høster nøtter sjelden er med på bildene av beitende grisene. Menneskene forsvinner så å si ute av syn og ute av sinn i forestillingene om skogen hvor livet putler og går uten deres inngripen. Menneskets «hånd», blir en «usynlig hånd». Kan vi si at grensene mellom de grunnleggende kategoriene «kultur» og «natur» også når det gjelder mennesket i den kulturelle begrepsfestingen av skogsbeitene er uklare og flytende – som i tilfellet med de synlige protagonistene i den digitale folkloren, grisen og eika?

Jeg er fristet til nå på tampen å trekke inn Marx, og påstå at forestillingene i den digitale folkloren om grisen på beite som den primære produksjonsmetoden for oppdrettet av iberiske griser til spekenæringen, er en overbygging som tilslører at griseholdet i sin helhet er intensivt og at majoriteten av griser aldri når beitet; en tilsløring ikke ulikt utelatelsen av svinerøktere i bildene fra beite og forestillingen om mennesket som naturens «usynlige hånd».

En kan spørre seg om skogsbeitene, nå som det internasjonale markedet for skinkene ekspanderer, går inn i en ny historisk fase som vil forsterke grisens plass i det sosioøkologiske systemet og potensielt bidra til mer intensivt og ensidig bruk av skogen på bekostning av andre arter og relasjoner. Hvorvidt og hvordan det ekstensive dyreholdet kan bidra til å regenerere eikeskogen og det biologiske mangfoldet i Extremadura er komplekst og usikkert (se Plieninger, 2005, 2007; Barbera & Culotta, 2016), og et spørsmål som antropologisk teori og metode ikke kan svare på. Forutsatt at kulturelle forestillinger legger føringer på praksis, kan vi imidlertid bidra til å endre praksis gjennom kulturell kritikk. En kan spekulere i om en endret digital folklore som gir større oppmerksomhet til mangfoldet av arter og relasjoner som enkelte aktører i spekenæringen nå gjør kan bidra til en mer bærekraftig utvikling. I så fall og med fare for å bekrefte den myten som jeg her har forsøkt å dekonstruere, vil jeg anbefale at grisen detroniseres og den symbolske verdien til nøtta, som er den sanne knappe og begrensede ressursen i produksjonen, devalueres. Mon tro om ikke det vil være til det beste for alle (p)arter.

En stor takk svinebønder og representanter for spekenæringen i Comarca. Takk også til Aslaug Johanne og Johannes Falkenbergs Stiftelse som har støttet feltarbeidene sammen med Institutt for sosialantropologi NTNU, Institutt for samfunnsvitenskap UiT – Norges Arktiske Universitet, og FOCUS Center for Food Culture Studies, Aarhus Universitet. Takk til Iris Carrascal Simonsen og Tone Sommerfelt for konstruktive kommentarer på både innhold og språk, og sist, men ikke minst, takk til de anonyme fagfellevurdererne for konstruktive tilbakemeldinger.

Referanser

- Amaya Corchuelo, S., & Aguilar Criado, E. (2012). La construcción de la calidad alimentaria: tradición, innovación y poder en las DOP del jamón ibérico en España. *Revista de Economía Agrícola (REA)*, 59(2), 39–52.

- Arias, M. & Sánchez-Vizcaíno, J.M. (2002) African swine fever eradication: the Spanish model. I A. Morilla, K. Jin, J. Zimmerman (Red.), *Trends in Emerging Viral Infections of Swine*, (s. 133–139). Ames: Iowa State University Press.
- Álvarez, J. R. G. (2016). The image of a tamed landscape: Dehesa through History in Spain. *Culture & History Digital Journal*, 5(1), 1–17. <https://doi.org/10.3989/chdj.2016.003>
- Banks, M., & Morphy, H. (Red.). (1999). *Rethinking visual anthropology*. Yale University Press.
- Barbera, G. & Culotta, S. (2016). The traditional Mediterranean polycultural landscape as cultural heritage: Its origin and historical importance, its Agro-Silvo-Pastoral complexity and the necessity for its identification and inventory. I M. Agnoletti & F. Emanuelli (Red.) *Biocultural diversity in Europe, Environmental History* 5, (s. 21–48). Cham: Springer.
- Barbero, Á. (2000). Afforestation in Spain – Stocktaking Report after the Regionalization. I N. Weber (Red.). *NEWFOR-new forests for Europe: Afforestation at the turn of the century. EFI Proceedings No. 35, 2000*, (s. 67–75). Joensuu: European Forest Institute.
- Barstad, S. (2016, 23. desember). Spansk skinkeskvis skaper frustrasjon til jul. *Aftenposten*. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/okonomi/i/L7bR9/spansk-skinkeskvis-skaper-frustrasjon-til-jul>
- Bech-Nielsen, S., Arias, M. L., Panadero, J., Escribano, J. M., Gomez-Tejedor, C., Bonilla, Q. P., & Sanchez-Vizcaino, J. M. (1993). Laboratory diagnosis and disease occurrence in the current African swine fever eradication program in Spain, 1989–1991. *Preventive Veterinary Medicine*, 17(3–4), 225–234. [https://doi.org/10.1016/0167-5877\(93\)90031-n](https://doi.org/10.1016/0167-5877(93)90031-n)
- Blank, T. J. (Red.) (2009). *Folklore and the Internet: Vernacular expression in a digital world*. Logan, Utah: Utah State University Press.
- Blondel, J. (2006). The ‘design’ of Mediterranean landscapes: a millennial story of humans and ecological systems during the historic period. *Human ecology* 34(5), 713–729. <https://doi.org/10.1007/s10745-006-9030-4>
- Calvo-Gonzalez, O. (2007). American military interests and economic confidence in Spain under the Franco dictatorship. *The Journal of Economic History*, 67(3), 740–767. <https://doi.org/10.1017/s0022050707000290>
- Cañas Bottos, L. (2019). Race and Process: Certifying Iberian Pigs and Invisibilising Humans. *Norsk Antropologiske Tidsskrift*, 30 (3–4), 258–273. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2019-03-04-06>
- Carrapiso, A. I. & García, C. (2005). Instrumental Colour of Iberian Ham Subcutaneous Fat and Lean (Biceps Femoris): Influence of Crossbreeding and Rearing System. *Meat Sci* 71(2), 284–90. <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2005.03.024>
- Clar, E. (2010). A World of Entrepreneurs: The Establishment of International Agribusiness During the Spanish Pork and Poultry Boom, 1950–2000. *Agricultural History* 84(2), 176–94. <https://doi.org/10.3098/ah.2010.84.2.176>
- Clément, V. (2008). Spanish wood pasture: origin and durability of an historical wooded landscape in Mediterranean Europe. *Environment and History*, 14(1), 67–87. <https://doi.org/10.3197/096734008x271869>
- ClosingCircle (2017, 17. juli). Fosun invests in Osborne Group, a renowned Spanish premium ham, wines and spirits producer. *ClosingCircle*. <http://www.closingcircle.com/fodun-invests-in-osborne-group-a-renowned-spanish-premium-ham-wines-and-spirits-producer/>
- Díaz, M. (2009). Biodiversity in the dehesa. I M.R. Mosquera-Losada, J.L. Fernández-Lorenzo & A. Rigueiro-Rodríguez (Red.) *Agroforestry systems as a technique for sustainable land management*, (s. 209–225). Madrid: La Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AECID).
- de Pontbriand, L.B. (2000). European Experiences with Regulation 2080/92 and the New Afforestation Policy Under Agenda 2000 I N. Weber (Red.). *NEWFOR-new forests for Europe: Afforestation at the turn of the century. EFI Proceedings No. 35, 2000*, (s. 23–50). Joensuu: European Forest Institute.
- Fortune, A. (2018, 30. november). Spain-China pork deal ‘opens new opportunities’. *Global Meat News*. Hentet fra: <https://www.globalmeatnews.com/Article/2018/11/30/Spain-welcomes-pork-deal-with-China>
- García, J.E. (2012). *La Mesta en la Historia de Extremadura: La aventura trashumante*. Eget forlag: Jouan José Estepa Garcia. ISBN-13: 978-1479 2167.
- Garrido, P., Elbakidze, M., Angelstam, P., Plieninger, T., Pulido, F., & Moreno, G. (2017). Stakeholder perspectives of wood-pasture ecosystem services: A case study from Iberian dehesas. *Land Use Policy*, 60, 324–333. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.10.022>

- Giraldo, J.D.D.V. & Tovar, M.Á.A. (2001). Análisis de la evolución de los censos y sistemas de producción del cerdo ibérico, *Estudios Agrosociales y Pesqueros*, 193, 87–118.
- Joffre, R., Vacher, J., de los Llanos, C., & Long, G. (1988). The dehesa: an agrosilvopastoral system of the Mediterranean region with special reference to the Sierra Morena area of Spain. *Agroforestry systems*, 6(1–3), 71–96. <https://doi.org/10.1007/bf02344747>
- Joffre, R., Rambal, S., & Ratte, J. P. (1999). The dehesa system of southern Spain and Portugal as a natural ecosystem mimic. *Agroforestry systems*, 45(1–3), 57–79.
- Lien, M. E. (2007). Domestication ‘downunder’: Atlantic salmon farming in Tasmania. Where the Wild Things Are Now. I R. Cassidy & M. Mullin (Red.), *Where the wild things are now: domestication reconsidered*, (s. 205–229). Oxford & New York: Berg.
- Lien, M. E. (2015). *Becoming salmon: aquaculture and the domestication of a fish* (California studies in food and culture, Vol. 55). Oakland: University of California Press.
- Lien, M. E., & Law, J. (2011). ‘Emergent aliens’: On salmon, nature, and their enactment. *Ethnos*, 76(1), 65–87. <https://doi.org/10.1080/00141844.2010.549946>
- Lien, M.E., Swanson, H.A., & Ween, G. (2018). Naming the Beast – Exploring the Otherwise. I Swanson, H. A., Lien, M. E., & Ween, G. B. (Red.). (2018). *Domestication gone wild: politics and practices of multispecies relations*, (s. 1–30). Durham: Duke University Press.
- Mancilla-Leytón, J. M., Puerto-Marchena, A., & Martín-Vicente, Á. (2017). Dinámica del uso y cobertura del suelo en las dehesas de Sierra Morena (Parque Natural Sierra Norte de Sevilla, España), 1956–2007. *Madera y bosques*, 23(2), 133–143.
- Marafiôn, T. (1988). Agro-Silvo-Pastoral Systems in the Iberian Peninsula: Dehesas and Montados, *Rangelands* 106, 251–255.
- Mather, A. (2000). Afforestation: Progress, Trends and Policies. I N. Weber (Red.). *NEWFOR-new forests for Europe: Afforestation at the turn of the century. EFI Proceedings No. 35, 2000*, (s. 11–19). Joensuu: European Forest Institute.
- Parsons, J. J. (1962). The acorn-hog economy of the oak woodlands of southwestern Spain. *Geographical Review*, 52(2), 211–235. <https://doi.org/10.2307/212957>
- Plieninger, T. (2005). Compatibility of livestock grazing with stand regeneration in Mediterranean holm oak parklands. *Journal for Nature Conservation*, 15(1), 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.jnc.2005.09.002>
- Plieninger, T. (2007). Constructed and Degraded? Origin and Development of the Spanish Dehesa Landscape, with a Case Study on Two Municipalities. *Die Erde*, 138(1), 25–46.
- Plieninger, T., Rolo, V., & Moreno, G. (2010). Large-scale patterns of quercus ilex, quercus suber, and quercus pyrenaica regeneration in central-western Spain. *Ecosystems*, 13(5), 644–660. <http://dx.doi.org/10.1007/s10021-010-9345-2>
- Rodero, M. (2014). Osborne da entrada en su accionariado al grupo chino Fosun. *Revista alimarket*, (286), 14–15.
- Simpson, J. (2003). *Spanish agriculture: the long Siesta, 1765–1965* (Vol. 2). Cambridge: Cambridge University Press.
- Swanson, H. A., Lien, M. E., & Ween, G. B. (Red.). (2018). *Domestication gone wild: politics and practices of multispecies relations*. Durham: Duke University Press.
- UNESCO (1989). *Seminario sobre Dehesas y Sistemas Agrosilvopastorales Similares*. Paris: UNESCO
- Wagner, R. (1986). *Symbols that stand for themselves*. Chicago: University of Chicago Press.

Filmer

- Joselito (2015). *Happy Pig – Joselito 100% Natural*. 0:46 min. Video. Spania. Lasted ned fra: https://www.youtube.com/watch?v=TxGda_57048
- Libre Producciones (2019) *Dehesa: Desires of survival*. 28:03 min. Spania. Lastet ned fra: <https://www.youtube.com/watch?v=S7AAHNxuPj0>
- Nutopia (2012). *The birth of farming*. Episode i TV-serien *Mankind the Story of All of Us*. History Channel. 60:00 min. Video 16:9 HD. USA
- Zebra Producciones, Elephant, Joselito & Pugno, A. (2019). *Jamón, a Story of Essence*. 22 min. Video. Spania.